

Jon A. P. Gissel

Gud, livet og menneskene. Ni danske konservative forfatterskaber

Munch & Lorenzen, 2017. 301 sider.

DKK 344,95

Jonas Kjøller-Rasmussen

Informationsspecialist hos Københavns Universitet

jonas.kjr@gmail.com

Det er et velkendt diktum, at sejrherreerne skriver historien, mens taberne går i glemsel. Denne skæbne tilfaldt også konservatismens rolle i den danske kulturkamp, men i disse år begynder den at komme til orde igen, bl.a. gennem historiker og dr.phil. Jon A.P. Gissels arbejde med konservatismen i Danmark. Det mundede i 2014 ud i værket *Konservatisme og Kulturkamp*, der afdækkede konservatismens svar til kulturradikalismen i sidste tredjedel af 1800-tallet med særligt fokus på dets syn på viden og videnskab. Som næste led i rækken af dette forfatterskab har Gissel med *Gud, Livet og Menneskene* præsenteret os for en ledsager ind i den kulturelle konservatisme i perioden 1860-1920. Han præsenterer her ni forfatterskaber, der har stået centralt i konservatismens historie, men som ikke har fået den opmærksomhed, de fortjener: Johannes Fibiger, Carl Ploug, Chr. K.F. Molbech, Thomas Lange, Rudolf Schmidt, K.G. Brøndsted, Ernst von der Recke, Thor Lange og Henrik Scharling.

Gissel har i *Konservatisme og Kulturkamp* defineret tre distinkte, men overlappende konservatismer: Den politiske, den kulturelle og den kirkelige. Mens både den politiske og den kirkelige konservatisme er at finde blandt forfatterskaberne, så er bogens særlige fokus den kulturelle konservatisme, "som udfolder sig i livet i bred almindelighed, uden særligt fokus på det politiske eller teologiske, men som kerne med åndslivet, livsholdning, således den menneskelige begrænsning og menneskets frie vilje og dets ansvar" (s.5). Dette er et forenende element for de ni forfatterskaber, men de fremstår ikke som en samlet enhed. De har hver deres stemme og personlighed, som kommer til udtryk i en bredde af genrer, såsom "Roman, novelle og den i størrelse mere variable fortælling, tragedie og lyrisk digt" (s.287), samt kampskrifter, disputatser, debatindlæg og litteraturanmeldelser. Gissel lader forfatterne selv komme til orde med adskillige citater, og giver altså dermed et godt indblik i, hvad den kulturelle konservatisme har at byde på og bidrage med.

Præsentation af forfatterskaber

Der indledes med en præsentation af bogens indhold og betydning. Dernæst gives en kort oversigt over begrebet "konservatisme" samt en beskrivelse af den litteraturhistoriske reception af de præsenterede forfatterskaber. Gissel formår på begrænset plads at give en brugbar kontekst for

forfatterskaberne og at præsentere, hvilke fronter konservatismen har afgrænset sig imod, og hvad den har trukket på som sin positive inspiration, herunder især Edmund Burkes *Betragtninger om Revolutionen i Frankrig* (1790).

Derpå følger præsentationen af forfatterskaberne. Gissel har suppleret hvert kapitel med et foto fra Det Kongelige Bibliotek og en kort litteraturorienteret biografisk note. Den nævnte mangfoldighed i de enkelte forfatterskaber fordrer, at man gennemtænker sin præsentationsform, og Gissel har gjort en dyd ud af at præsentere hvert forfatterskab i henhold til dets særegenhed. Således beskrives hos Thomas Lange alvor som et gennemgående tema, forstået som samstemmigheden mellem det indre og det ydre i menneskelivet, og hos Schmidt udfoldes, hvordan Bibelen har fungeret som en essentiel forståelseshorisont for hans lyriske og dramatiske digtning. Hos både Molbech og Thor Lange illustreres deres oversættervirksomhed ved henholdsvis Dantes *La Divina Commedia* og H.W. Longfells *The Golden Legend*. Hos Recke kombineres det teoretiske arbejde med metrikken med praktiske eksempler på velkomponeret lyrik, der bygger på et etisk og religiøst grundlag. Den klassiske tradition er fremtrædende hos Fibiger, mens samtidskritikken på et luthersk grundlag er gennemgående hos Scharling. Hos Ploug findes fædrelandskærlighedens lyriske udtryk, og hos Brøndsted ser man i særlig grad forbindelsen mellem den kirkelige, kulturelle og politiske konservatisme.

Dette er blot enkelte nedslag, og er på ingen måde en udtømmende beskrivelse. *Gud, Livet og Menneskene* er i sig selv en ganske komprimeret fremstilling af de ni forfatterskaber, også selvom Gissel har trukket nogle klare grænser i hvilke værker, der i særlig grad skal præsenteres. Forfatterskabernes unikke stemmer til trods, er der meget, der forener dem. Undervejs er Gissel en kyndig guide i at vise, hvordan de enkelte forfattere i deres litteratur afspejler konservative værdier, og hvordan de indbyrdes forholder sig til hinanden og finder fælles fodslag. Derigennem giver Gud, Livet og Menneskene et helhedsbillede af, hvad det litterære landskab i konservatismen kan byde på. Det består bl.a. i en klar forståelse af sammenhæng med historiens gang, hvor det nationale stilles i forgrunden, men uden at det udenomsnationale tilsidesættes. Summen af denne sammenhæng er traditionen, en slægternes arv, som man er forpligtet på, og hvor der manes til tålmodighed og besindighed. Der er ingen modstand mod udvikling og forandring, men disse tilskrives ingen værdi i kraft af sig selv. Værdien af en given udvikling må prøves af tidens tand i den lange sammenhæng. Den kristne tro er en grundlæggende forståelseshorisont. Der lægges vægt på at tage sit ansvar alvorligt, og menneskets frie vilje, imod determinismen, er et gennemgående element i en generel optimisme overfor livet. Gennem disse temaer, eller værdier, forenes de ni forfatterskaber i deres fælles kamp mod konservatismens fronter: Naturalisme, radikalisme og ateisme.

Til sidst gives en afslutning, der opsummerer de temaer, der står klarest i præsentationen af forfatterskaberne. Gissel supplerer med en række overvejelser over genre og forfatterskaber, som i sidste ende peger frem mod vor egen tid, og han stiller spørgsmålet om, hvad disse forfattere kan sige os i dag, hvilket ikke er så lidt endda. Der gives også en bibliografi med primærkilder til forfatterskaberne og benyttet sekundærlitteratur.

Kritiske overvejelser

Bogen fremstår således som en passioneret anbefaling af ni forfatterskaber, der stadig har noget at sige os i dag. Helhedsoplevelsen skæmmes dog desværre af en række formateringsmæssige anomalier. Der er ikke altid konsistens i brug af forkortelser, formatering af fodnoter og angivelse af titler.

Desuden ville en velovervejnet brug af tekstombrydning have gjort visse passager mere læselige. Det forstyrrer i læsningen, når man bliver hevet ud af teksten, fordi man lægger mærke til teksten. Det ville også have været en fordel, hvis man på sidehovedet kunne se overskriften for det enkelte kapitel, så man bedre kunne navigere og orientere sig i bogen. Dette er selvfølgelig mindre detaljer, der ikke trækker noget fra indholdet, men det kunne have været med til at give en endnu mere læseværdig oplevelse.

Endelig skal det siges, at når man som teolog læser en bog, kan man jo ikke undlade at være ekstra opmærksom, når kristendommen bringes på banen. Gissel viser tydeligt, at den kristne tro er grundlæggende for disse forfatterskaber, men spørgsmålet står alligevel tilbage: Hvilken kristendom? For kristendom i mere uspecificeret form kan dække over rigtig meget forskelligt, hvilket han også gør opmærksom på i indledningen, nemlig at der i det danske kirkelige landskab i denne periode ”fandtes flere retninger og temmelig forskellige opfattelser af Kristendommen” (s.8), også blandt konservatismens fortalere. Derfor kunne det have været rigtig spændende at se nogle overvejelser over hvilken kristendom, man finder i den kulturelle konservatisme. For det bliver løbende klart, at trods enkelte sympatier er der nogle tydelige fronter mod både det grundtvigianske, det missionske og det liberalteologiske. Hos Recke finder man impulser fra en swedenborgiansk mystik (s.243), hos Schmidt bliver protestantismen udvidet til et transkirkeligt fænomen (s.133), hos Thomas Lange finder man en uproblematisk hævvelse af både Guds forsyn og menneskets frie vilje (s.120-121), hos Ploug en af Gud i mennesket nedlagt *gnist* og *drift* til at søge sandheden (s.59). Igen er dette blot fragmenterede nedslag, der i deres mangfoldighed nok medfører, at de samlede forfatterskaber unddrager sig en fast karakteristik, men da bliver en sådan generel beskrivelse så meget desto vigtigere, når det nu er en hovedpointe, at kristendommen udgør et fælles grundlag.

Konklusion

Nu har det dog ikke været Gissels intention at give en dybdegående udfoldelse af kristendomsforståelsen i den kulturelle konservatisme, og det skal ikke ligge ham til last, at vi så ikke får den. Derimod har han villet give os en indføring i ni forfatterskaber, som på hver deres måde med lyrisk og dramatisk skønhed præsenterer et alternativ til et herskende narrativ om naturalismens, radikalismens og ateismens sejrsgang, og det får vi! Værdien af *Gud, Livet og Menneskene* ligger også i, at den giver et grundlag med udgangspunkt i hvilket, vi kan kigge fremad. I sine afsluttende betragtninger bemærker Gissel om forholdet mellem romantisme og realisme, at tiden måske er ”inde til at lægge noget andet i ordet *realisme* end Ateisme, Naturalisme, Materialisme og en rationalitet, der er ophøjet til noget absolut” (s.293). På den baggrund gives en opfordring til at trække kristendommen frem i forgrunden af konservatismens selvforståelse og til at besinde sig på sin egen historie. Besindigheden er et nøgleord, der klinger i bogens sidste afsnit. Besindighed er konservatismens temperament, og udtrykker, at selv når alt vurderes efter dets historiske udvikling, så er der dog et højere kriterium at bedømme det efter, ”en sandhed der har sin styrke i sig selv, og som hviler på Bibelen og dybere lag i traditionen” (ibid.).